

Ölüm sosyolojisi: Hijyenik ölümlerden modern ölüm tipolojilerine

Doç. Dr. Zülküf Kara



1976 yılında Van'da doğdu. 1999 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. "Osmanlı Dinselliği" çalışmasıyla yüksek lisansını (2002), "Ölüm Sosyolojisi" teziyle doktorasını tamamladı (2009). "Beden Sosyolojisi" alanındaki çalışmalarıyla doçent oldu (2014). "Toplumla Yüzleşme: Yüz Nakli Üzerine Fenomenolojik Bir Çözümleme" ve "Bauman Sosyolojisi" (Ayrıntı Yay) adlı iki kitabı bulunan Kara, halen Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

"Ölüm yaşamın sorunudur, ölümlerin hiçbir sorunu yoktur".
Elias

Ölüm, metafizik çağrışımları ve teolojik referanslarının yanında bize toplumsal düzeyde anlam haritaları sunarken aynı harita içinde kendisine yeni bir sosyal alan yaratır. Bu alan içerisinde insan, mekân, zaman, obje ve semboller birbirinden sürekli olarak etkilenir. Dolayısıyla ölümün teolojik alandan sosyolojik alana geçişine dikkat kesilerek bu etkilenme türüne dair yorum yapmak mümkün hale gelmektedir. İnsanlık tarihi sürekli olarak bir ölümlülük tezi etrafında şekillenmiştir. Öyle ki her kültürün ölümüne ilişkin açıklamaları, doğru olduğuna üyelerince inanılan kökleşmiş bir *ölümlülük tezi* vardır. Örneğin modernlik öncesi geleneksel algı, dünyayı geçici bir mekân, ebedi kurtuluş ve mutluluğa ermek için geçilmesi gereken bir imtihan olarak görmekteydi ve bu nedenle ölüm dünyevi yüklerden kurtuluş anlamına gelmekteydi. Ölüm korkusu ise inancın bir parçası ve bu korkunun yokluğu imanının zayıflığına ya da yokluğuna bağlanırdı. Ölümün ötesinde yaşam ile fazla ilgilenilmediği için mezarlıkların bakımına özen gösterilmezdi. Ancak ölümün üzerindeki korku verici bulutlar dağıldıkça mezarlıkların yaşayanlar için de önemli mekânlar olduğu düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Böylece mezarlıklar, içinde heykellerin ve çeşitli süslemelerin bulunduğu büyük bakımlı parklar haline gelmiştir. Bir zamanlar

ölümün korkutuculuğunu anımsatan uğursuz mekânlar olarak kabul edilen mezarlıklar artık gezinti parkları haline gelmiştir. Estetize edilmiş ölümle karşı karşıyayız artık.

Bireyin kendi bedeni ve yaşamı üzerindeki paradigma değişikliği doğal olarak ölüm ve sonrasına bakışı da değiştirmiştir. Birey, yaşamın kaynağını artık fiziksel gerçekliğin dışında değil, doğanın kalbinde ve nedensel ilişkiler zincirinde aramaya başlamıştır. Yine şehir nüfusunun etnik ve demografik yapısının değişmeye sürekli açık olması, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek ailenin alması, bireyin yaşadığı hayata ve insanlara yabancılaşması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması bireyleri giderek yalnızlığa itmiştir. Önceleri ölümün bakımı sırasında aile fertleri ve yakınların katılımı ile işbirliği yapılır ve görev yerine getirilirdi. Ancak şehirleşme ile birlikte, evlerin cenaze törenlerini yapmak için uygunsuz olması, mezarlıkların şehir dışına taşınması ve geleneksel cenaze ritüellerinin şehir hayatı içinde uygulanamaması, ölümün bakımı ve defnedilme işini uzmanlara ve cenaze evi sahiplerine bırakmıştır. Böylece cenaze evleri, (çoğunlukla ev dışında, muhtemelen bir hastanede) hayatı son bulan aile ferdinin kendi evine hiç gitmeden cenaze evine gitmesi, orada bir dizi işlemden geçirilerek gömülme töreni için son bir

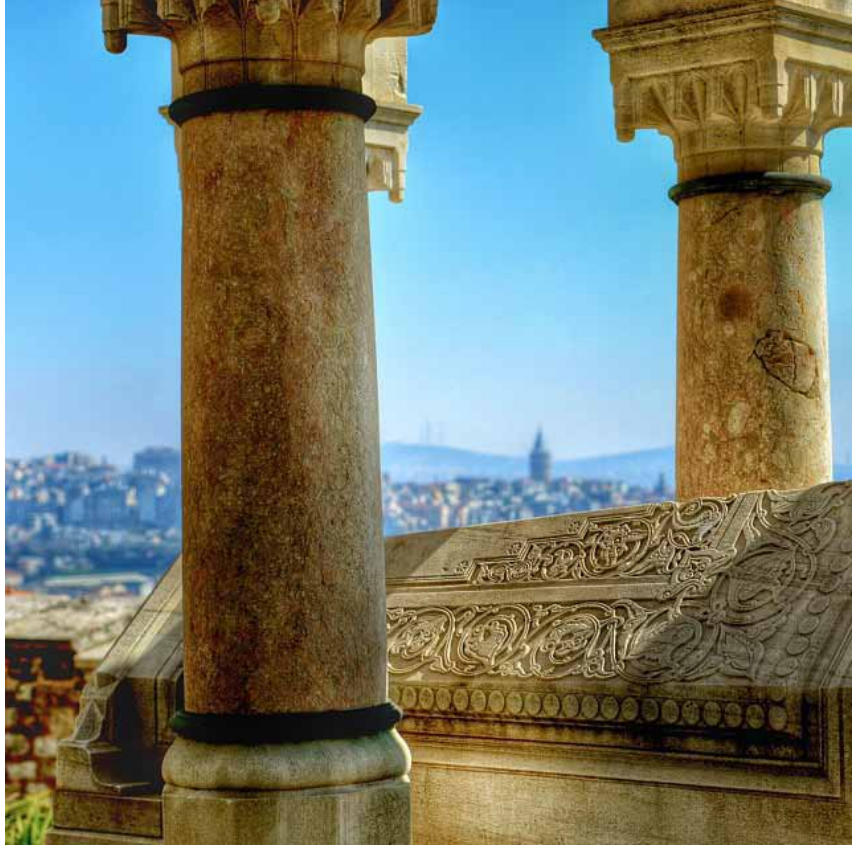
ziyarete hazırlanması ve gömülmesi işini üstlendi. Yine bilimsel ilerlemeler ışığında sağlık sektörü beden üzerindeki etkinliğini ve iktidarını giderek arttırmıştır. İnsan bedeni, yaşamın kalitesi ve ölüm, tıbbın elinde yeniden şekillenmiş ve ölüm, mücadele edilmesi gereken bir tıbbi sorun olarak tanımlanmıştır. Hasta insanlar ve ölümü yaklaşan yaşlılar, evlerden, kamusal alandan uzaklaştırılıp yalıtılmış steril mekanlarda yalnızlaştırılmıştır. Her ne kadar hala evlerde yaşlılara karşı gelenekten gelen ailevi bir ilgi olsa da bu ilgi, kırsal kesimlerdeki kalabalık ailelerdeki "bilen" yaşlı rolünden çok uzaktadır. Bunun yanında iyileşen sağlık ve beslenme koşulları, çocuk ölümleri oranında ciddi düşüşlere yol açmış ve ölüm cezası ömür boyu bedeninin hapsedilmesi ile son bulmuştur. Böylece ölüm, yaşlı ve hastalara özgü bir kavram oluvermiş, kamusal alandan çekilip alınmıştır. Ölüm yaşlı insanların bedeninde "ötekileştirilmiş"tir. Ölüm, yaşayanlara ölenin daha ölmeden unutulmuşluğunu ve bir kenara atılmışlığını telafi imkânı sunar. Modern dönemlerdeki cenaze törenlerinin ayrıntıları, ölüye karşı daha sağken gösterilmeyen saygı ve ilgiyi göstermek ve böylece ölüm sonrası yaşanan iç hesaplaşmadan aklanarak çıkmak anlamını da içinde barındırmaktadır.

Ayrıca geleneksel ölüm ritüelleri birçok nedenle artık yerine getirilmez

olmuştur. Ölümün getirdiği duygusal ve toplumsal boşluk duygusunu sergilemek kınanmıştır ve bireylere acılarını içlerine gömmeleri ve her şeye rağmen yaşamaya devam etmeleri öğütlenmiştir. Böylece ölüm giderek bir tabu haline gelmiş ve toplumsal, alanda varlığı cinsellik gibi yasaklılar listesinde yer almıştır. Bilindiği gibi modern öncesi toplumlarda cinsellik yok sayılmış ve kontrol altına alınmıştır. Öte yandan ölüm her yerde idi ve ölümün ve ölü bedenini sergilenmesinde bir sakınca görülmezdi. Şimdi ise cinsellik her yeredir ve toplumsal alanda sergilenmesinde bir sakınca görülmemektedir.

Farklı anlama ve bu anlamının beraberinde getirdiği eylem farklılıkları ölümü sosyal açıdan toplumsal sınıfların özelliklerini belirlemede ve kültürel yapının farklılıklarını açığa çıkarmada bir gösterge olarak ön plana çıkarmıştır. Örneğin yaşarken eşitsiz bir konumda olan insanlar, ölünce bir bakıma toplumsal eşitlik düzeyine geçerler. Ölüm, özellikle ölenler açısından toplumsal eşitliği temin etmektedir. Sözelimi, farklı toplumsal sınıftan olsalar bile ölen her insan, bir biçimiyle toprağın içine bırakılmaktadır. Mezarlıklar toplumsal eşitsizliklerin giderildiği alanlar olduğu kadar, toplumsal tabakalaşma, eşitsizlik göstergelerini de içinde barındırır. Mezarın içi eşitliği sağlarken, dış görünümü eşitsizliği ön plana çıkarır. Toplumdaki farklı sınıfların mezarlık alanları, yerleri, mezar biçimleri toplumsal eşitsizliklerin en belirgin simgelerinden birisidir. Mezarlık alanına bakılarak orada yatan ölümlerin hangi toplumsal sınıfa ait oldukları saptanabilir. Böylece mezarlıklar toplumsal sınıflar arasındaki ayrımın belirginleşmesinde bir ölçüt olarak kavramsallaştırılabilir. Toplumdaki dini, siyasi vb. egemen sınıfın mezarlığı seçilen yer, koruma ve güvenlik açısından alt sınıftakinden oldukça farklı bir görünüm arz edebilmektedir.

Toplumumuzda ölüm, değerler hiyerarşimizi de alt üst etmektedir. Canlı iken fazla değer vermediğimiz, canlı iken sevmediğimiz, ilgi göstermediğimiz insanlara öldüklerinde gereğinden fazla değer veren bir sosyal yapı içerisinde bulunmaktayız. Söz gelimi, canlıyken nefret ettiğimiz, kavgalı olduğumuz insan, yaşamını yitirince bir an her şeyi unutup, imamın musalla taşında "Merhumu nasıl bilirdiniz, merhumdan razı mısınız?" biçimindeki sorusuna hep bir ağızdan "Memnunuz/memnunduk" karşılığını vermemiz bunun çarpıcı bir örneğini göstermektedir. "Ölüye aşırı değer verme", "ölüye acıma", "ölüsevme", "ölü affediciliği" gibi kavramsallaştırmalar; söz konusu bu sosyal yapıdan ötürü ortaya çıkmaktadır. Özellikle geleneksel kültür kodlarının hâkim olduğu yerlerde ölümü kutsama tavrı daha belirgindir. Bu



Fotoğraf: Dr. Mine Hanoğlu

durum ölümü kabullenme ile yakından ilişkilidir.

Modernliğin parametreleri (kapitalizm, endüstriyalizm, kentli olma) ve onlarla ilintili değerlerin (akıl inanca, bilimin dine egemen oluşu, kutsalın yerini bilimin alışı, akılcılık, ilerlemecilik, kültürel özerklik, eşitlik, çeşitlik ve çoğulculuk vb.) tam olarak içselleştirilmediği; buna karşın inançlar, metafizik, kültürel/dinsel gelenek, görenek, adet ve ritüellerin ön plana çıktığı toplumumuzda, ölümün ağırlıklı olarak kutsal/mitsel bir görünüm kazanması, beraberinde bir dizi ayin ve merasimi de zorunlu hale getirmektedir. Dinsel ayin, tapınma ve törenler uzadıkça ölüm etrafında adeta "dinsel topluluklar" oluşturulmaktadır. Böylece ölüm olayı dinsel, mitsel ve kutsalın yeniden üretimine, onların canlanmasına ve işlerlik kazanmalarına kaynaklık etmiş olmaktadır.

Modernlik Ölümü Kusmuş, Tıp Gizlemiştir

Modern dönem, ölüme ilişkin öyle söylemler üretmiştir ki kültürel belleğimiz, ölümün yadsınması üzerinden yeniden kodlanmıştır. Ölüm; rasyonelleşme, tıbbileşme, bireyselleşme ve sekülerleşme sayesinde görmezden gelinmiştir. Modern dönem öncesinde ölüm, toplumları ve dilleri bölerdi ve ölümün dili, toplumsal din dili haline gelmişti. Fakat modern dönemde insan ölümler; tıbbi uzmanlar, bürokratik prosedür aracılığı ve şiddetli kişisel anlam kaybıyla birlikte

Bilimsel ilerlemeler ışığında sağlık sektörü beden üzerindeki etkinliğini ve iktidarını giderek arttırmıştır. İnsan bedeni, yaşamın kalitesi ve ölüm, tıbbın elinde yeniden şekillenmiş ve ölüm, mücadeleye edilmemesi gereken bir tıbbi sorun olarak tanımlanmıştır. Hasta insanlar ve ölümü yaklaşan yaşlılar, evlerden, kamusal alandan uzaklaştırılıp yalıtılmış steril mekanlarda yalnızlaştırılmıştır. Ölüm yaşlı insanların bedeninde "ötekileştirilmiş"tir.

karşılaşmaya başladı. Akıl çağı, ölümü dinsel çerçeveden akli çerçeveye, günah ve kader çerçevesinden istatistiki olasılık çerçevesine kaydırmıştır. Örneğin kamu çalışanı ölüye dua etmek yerine onun kaydını tutup kategorize eder. Tıp ve bilimin gelişmesi ahlaki/ahlaki olmayan, normal/normal olmayan ve sağlıklı/sağlıklı olmayan gibi temel ayırımları yerinden etmiştir. İyi ölüm, normal ölüm olarak, kötü ölüm ise normal olmayan ölüm olarak tarif edilmiş oldu. Modern kanunlar rasyonel olmaya pek izin vermezler. Eğer ölünün durumunda bir şüphe ya da kuşku varsa; beden, tanımlanması için ya patoloji laboratuvarının veya sorgu hâkiminin malı olur. Yeni yüzyılda artık insan ruhu da aynı tıbbi gerçeklikte bölünmeye başlar. Beden aracılığı ile ruh da yargı altına alınmış olmaktadır. Öyle ki ölüm ve canlı arasında resmi bir yol izlenmektedir. Artık cenazenin hastaneden mezarlığa götürülme işlemi, aracı kurumlar ile gerçekleşmektedir. Cenaze ilk elden alınır, teşhisi yapılır, yıkanır, ölü tabut içine itinalı şekilde konur, sonra ölüye methiyeler düzülür ardından tabut mezara indirilir ve gözyaşları dökülür, en son olarak da aile mezarlıktan ayrılır. Artık aile ölünün soğuk yüzünden ve bürokratik işlemlerin sıklığından kurtulmuş olarak ölüyü rasyonelleştirmiş olur. 19. yüzyılın sonlarında doktorlar, ölümün kontrolünü, ölen insandan ve din adamından almaya başladılar. Önceleri doktorlar, ölen kişinin ne zaman öleceğini tahmin eder ve hastanın son saatlerini yakınları ile geçirmesine yardımcı olarak hastanın son anlarında acı çekmeden ölmesini sağlardı. Şimdilerde ise doktorlar tarafından ölüm ruhsal mesajlarından arındırılarak, doğal bir gelişimin sonu olarak görülmeye başlanmıştır.

Ölüm *yapısöküme* uğratılarak ruhsal olmaktan çıkıp bedensel bir tanımlamaya uğratılmıştır. Aslında doktorlar bu tür semptomları çokça görürler ve öğrencileri de dikkatli gözlerle ölen beden üzerinde inceleme yaparlar. Bu tıbbi incelemede artık ceset, incelenecek, teşhir edilecek ve kesilip biçilecek bir nesneye dönüşmektedir. Aslında burada sadece ölü beden, medikal bir nesneye dönüşmemiştir; ayrıca yaşayan bedenler de bu atmosferde tıbbileşmiştir. Kişi henüz ölmeden kalp atışları hızlı atmaya başladığı dönemde hemen hastaneye kaldırılarak medikal dünyanın içine girmeye başlar ve evde geçirdiği gecikmiş zamanlar için hesap verir. Artık o son günlerini hastanelerde geçirmek zorundadır. Tıp, çekilen acılarla ilgili de bir yönetim stratejisi geliştirir. Hatta bazı uzmanlar acının da kontrol edilebilir bir hastalık olduğunu ve tıbbi uzmanlar tarafından kontrol altına alınması gerektiğini söyler. Hasta ve yakınları acılarını artık din adamı ile teselli etmekten ziyade, bir doktor ya da sosyal

bir danışman tarafından hafifletmeye çalışmaktadır. Ölümün tıbbileştirilmesi aslında onu yadsımakla eş anlamlıdır. Ölümle birlikte oluşan kavramlardaki toplumsal zorluk, özdele psikiyatristler, genelde sağlık çalışanlarının ölümü uzaklaştırma tavırlarından kaynaklanır ki bu, toplumun diğer kesimi üzerinde tıbbi baskı anlamına gelir. Dolayısıyla bu durum da ölümün toplumsal reddine götürür. Ivan Illich bir karşılaştırma yaparak sağlığın tıp mesleği tarafından bireylerden alınarak "kamulaştırıldığını" ortaya koyar. O, kitabının büyük bir kısmını ayırdığı "yaşamın tıbbileştirilmesinden ölümün tıbbileştirilmesi" konusu üzerinde zihinsel hasta etrafında dönen ölüm dansında terapinin kendi zirvesine ulaştığını ortaya koyar. Ivan Illich'e göre, tıp mesleği, hastaları *acıklı bağımlı* yapar ve kendi değerlerini ortaya koyma, kendi gerçekleriyle yüz yüze gelme yeteneklerine, kaçınılmaz ve çok çaresiz acı ve bozulmayı, düşüşü ve ölümü kabul etme yeteneklerine zarar verir. Illich'in çözümü, profesyonel aracılığı minimum seviyeye çekmek, yaşam ve ölüm deneyimindeki küçük bürokratik müdahaleyi azaltmayı sağlama konusunu hariç tutarsak tam anlamıyla açık değildir. O açıkça çözümün, tıbbi kontrollerde hızla yükselen çaresizliği azalttığı iddia edilen tehlikeli ilaçlar, bakımevi ya da iyileştirici tedavi olduğunu düşünmez.

Eğer ölümün bir tarafında tıbbileştirme varsa diğer tarafında sekülerleşme vardır. Tarihsel olarak ölüm ruhsal bir geçiş olarak değerlendirilmiş ve iyilerin cennete kötülerin de cehenneme gideceği bir geçiş güzergâhı olarak değerlendirilmiştir. Ölümün sekülerleşme serüveni genel olarak Batı toplumlarının geçirdiği toplumsal süreçlerden etkilenmiş ve ortaya çıkmıştır. Örneğin, modernlik öncesi ölüm, korkutucu bir figür olarak anılırdı. Fakat reform sonrası bu korku kültürü değişti. Artık cenaze, dinsel bir ritüel ekseninde görülmeyip daha seküler bir sosyal norma dönüşmeye başlamıştır. Cenazelerde slogan atmak, alkış tutmak, gün geçtikçe yaygınlaşan bir alışkanlıktır. Öyle ki herhangi bir törene dikkat kesilerek, cenazenin hangi toplumsal grubun ya da hangi dini ya da ideolojik frekansların temsili olduğunu kestirebilmek mümkündür. Seküler ilgilerde olanların cenazelerinde siyasi hassasiyeti dışı vuran ana semboller arasında slogan atılmakta, alkış tutulmaktadır. Dinsel ilgileri görece ideolojik kabullerle bütünleşmiş cenazelerde ise tek bir getirmek bir âdet halini almıştır. Yine şehitler ve diğer resmî cenazelerde de mevzuata uygun bir tören düzenlenmekte, törenler mevcut siyasi ortamın etkisine bağlı olarak şekillenmektedir.

Modern dönemde birlikte insanlar artık kendilerinden sonra nasıl bir isim bırak-

tıkları ile ilgilenmekten çok sevdiklerinin kendi üzerlerinde bıraktığı duygularla ilgilenmeye başlamışlardır. Senin ölümün benim ölümüm kadar korkutucudur. Günümüze taşınan örneğini ülkemizde de görebilmekteyiz. Şu anda bile artık ölü yakınları ruhun Tanrının yanında olmasından çok sevdiği ile birlikte olduğuna inanırlar. "*O ölmedi yüreğimizde yaşıyor, onu daima kalbimizde anacağız.*" Aslında bu son durum yalnızca ölümün sekülerleşmesini doğurmamış bireyselleşmesine de yol açmıştır.

Yaşamın bütün alanlarında ölüm vardır denebilir ve bu alanların hemen tümünde birey kendi otoritesi konusunda hak sahibidir. Eski dinsel-geleneksel otoriteler, yerini bu yeni bireyci otoriteye bırakmış gibi görünmektedir. Her ne kadar bu tercih birey tarafından alınmışsa da tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir tercih olduğuna dair kuşkulardır. Çünkü sonu gelmeyen kişisel terapi ve gelişim seansları, meditasyon tekniği ile yazılmış psikolojik kitaplarının bu kadar yoğun bir şekilde tüketiliyor olması bu kuşku daha da artırmaktadır. Komşuların yerini terapistler, yakın arkadaşlıkların yerini uzman danışmanlar almıştır. Ritüeller yerini söyleme terk etmiştir. Ritüelle yoğrulmuş aile, kişiyi baskı altına alır fakat sürekli başkalarıyla konuşma kişinin kendisini açığa çıkmasını kolaylaştırmıştır. Kapitalizmin ürettiği tüketim alışkanlıkları, ihtiyaçtan fazlasını edinme yarışını kışkırtınca birey olma istenci daha da artmıştır.

Peki din bu durumdan nasıl etkilenmiştir? Gündemdeki dinler bundan iki şekilde etkilenmişlerdir. Birincisi din, inanlarına dış bir otoriter gerçeklik yaratarak onları modern dünyadan tecrit/izole etme yoluna gitmiştir. İkincisi ise din, yerini tinselliğe/ruhanilik bırakmıştır. Burada yaşama karşı "kişisel mitoloji" söz konusudur. Bu kişisel serbestlik kişinin kendi ölümüne karar verme (ötenazi) seçeneğini de beraberinde getirmiştir. Artık bir insanın eğer akli yeterliliği varsa bir baskı altında değilse bu tercihini kullanabilme şansının olup olmayacağı tartışılmaktadır. Fakat hayatın kişinin kendisinden çok Tanrıya ait olduğuna ilişkin dinlerin kesin yargısı bu tercihi zora sokmaktadır. Buna rağmen kişinin ölümü konusunda, dini otoriteden tıp ve birey otoritesine geçişin olduğu görülmektedir. Geleneksel kültürde din görevlisi ya da cenaze sorumlusu, cenaze töreninde mezara ölü defnedilirken ölen kişinin adını sık anmazdı ve bireysel kimliği ya da yaşadığı hayatın kutsallığı dile getirilmezdi. Fakat bugün defin işlerinden sorumlu kişinin ölen insanın bireysel kimliğini öne çıkartıp onun yığınlar içinde nasıl farklı olduğunu dile getirmemesi hoş karşılanmaz. Ölüm bu çağda toplumsal ve ekonomik olarak istatistiki

Akıl çağı; ölümü dinsel çerçeveden akli çerçeveye, günah ve kader çerçevesinden istatistiki olasılık çerçevesine kaydirmiştir. Eğer ölünün durumunda bir şüphe ya da kuşku varsa; beden, tanımlanması için ya patoloji laboratuvarının veya sorgu hâkiminin malı olur... Artık cenazenin hastaneden mezarlığa götürülme işlemi, aracı kurumlar ile gerçekleşmektedir. Cenaze ilk elden alınır, teşhisi yapılır, yıkanır, ölü tabut içine itinalı şekilde konur, sonra ölüye methiyeler düzülür ardından tabut mezara indirilir ve gözyaşları dökülür, en son olarak da aile mezarlıktan ayrılır.

bir kayıpken bireysel anlamda bu kayıp duygusal acı ve keder olarak tezahür eder. Modern çağ ölümün toplum yüzüne çıkardığı acıyı *gizleme* ve *engelleme* yoluyla çözme yoluna gitmiştir. Fakat bunu yaparken de acıyı daha çok bireyselleştirmiştir.

Buharlaşan Tinsellik: Ölüm Tipolojileri

Geçiş toplumlarında, geleneksel yaşam biçiminden modern hayat tarzına geçiş; ekonomik, siyasi, kültürel ve dini birçok alanda meydana gelen değişimlerle mümkün olmaktadır. Zira bu değişimler sayesinde toplumsal ritüeller ya yeni şekiller almakta ya da bu değişime direnmektedir. Geçişte yaşanan bu değişim, ölüme ilişkin anlam ve ritüelleri de etkilemektedir. Ölümün sosyolojik olarak geçiş güzergâhlarını geleneksel, modern ve yeni modern/postmodern olarak belirlemek mümkün görünmektedir. Ayrıca bu üç eksen etrafında izlenim, değerler ve yolculuk izleklerinden bahsedilebilir.

Genel Tipoloji

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Bedensel Bağlam	Hızlı ve Sık Ölüm	Gizli Ölüm	Uzun Süreli Ölüm
Toplumsal Bağlam	Toplum	Kamu	Özel
Otoriter Bağlam	Din	Tıp	Ben / Kişi

Bedensel Bağlam

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Bedensel Bağlam			
Ölüm Türü	Veba/Tedavi Edilemeyen Hastalıklar	Kanser/Kalp	Kanser/AIDS
Ölüm Zamanı	Hızlı	Gizli	Uzatılmış
Yaşam Beklentisi	Az	Orta	Çok
Ölüme Şahitlik	Sıklıkla	Nadiren	Hemen Hiç
İnsan Konumu	Ölümlü Yaşama	Ölümün Kontrolü	Ölümlülerle Yaşama
Tipik Ölüm	Çocuk	Yaşlı	Yaşlı
Tipik Olmayan Ölüm	Yaşlı	Genç	Genç
Sosyal Doğum	Fiziki Doğumu Takiben	Fiziki Doğumla	Fiziki Doğumdan Önce Gerçekleşen
Sosyal Ölüm	Fiziksel Ölümü Takiben	Fiziksel Ölümünden Önce Gerçekleşen	Fiziksel Ölümle

Toplumsal Bağlam

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Toplumsal Bağlam			
Sosyal Yapı	Toplum	Kamusal veya Özel	Özel ve Kamusal
Kişisel	Sahiplik	Kimlik	Kimlikler
Bulunulan Yer	Toplum	Aile	İlişkiler
Kayıp	Sosyal Konum	Kimlik	Kimlikler
Ölüm Görevi	Rollerin Yeniden Belirlenmesi	Kimliğin Yeniden İnşası	Kimliklerin Yeniden İnşası
Ölüm Birlikteliği	Yas	Acı	Acı Organizasyonu

Otoriter Bağlam

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Otoriter Bağlam			
Otorite	Tanrı/Gelenek	Tıbbi Uzmanlar	Kişi/Ben
Bildiren Kişi	Dini Otorite	Doktor	Danışman
Kurum	Dinsel Yapılar	Hastane	Ev/Hastane
Anlam	Verili	Kaldırılmış	Yaratılmış/İcat Edilmiş
Din	Verili/Mevcut	Etkisi Azaltılmış	İç Ruhsallık

İzlenim

	Geleneksel	Modern	Postmodern
İzlenim			
Görünen	Dua Edici	Sessizlik	Konuşma
Strateji	Ritüel	Duygusal Mahremiyet	Açıklık
Destekçi	Akraba/Komşu	Çekirdek Aile	Kişisel Yardım Grupları
Gözetim	İmam/Din Adamı	Doktor/Komşu	Danışman

Yolculuk

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Yolculuk			
Yolcu	Ruh	Beden	Tin/İnsan Ruhu
Ölüm	Dönüş	Doğal Sonuç	İlk Yolculuk
Geçiş Modu	Ritüel Uygulaması	Teknoloji/İlaçlar	Sohbet
Cenaze Töreni	Gömme	Tören	Yaşam Merkezilik
Organizasyon	Toplum	Belediye	Kurumsal Uzmanlık

Değerler

	Geleneksel	Modern	Postmodern
Değerler			
Değerler	Kabul	Gizlilik/Kavga/İtiraz	Duygu/Seçim
Günahlar	Şaşırtıcı	Zorlama	İzolasyon/İnkâr
İyi Ölüm	Bilinçli	Bilinçsiz/Ani	Uyanık/Değerli
Kötü Ölüm	Çaresizlik	Beklenmedik	Gündem Dışı